

Taal als spiegel – aannames over kwetsbaarheid

Auteurs N. Spaan & A. Schippers

1. Inleiding

Vanaf het begin van de berichtgeving over het coronavirus viel een tweedeling op: die van economische belangen versus volksgezondheid. Ook bij de aankondigingen van de zogenaamde intelligente open-up van de lockdown, bleven de discussies hierover aanhouden. Deze tweedeling lijkt vanzelfsprekend, alsof het twee verschillende grootheden zijn: de economie en de volksgezondheid. In werkelijkheid zijn economie en volksgezondheid met elkaar verweven. Onder deze terminologie gaat echter een werkelijke tweedeling schuil: die tussen ‘gezonde’ mensen en ‘kwetsbare’ of ‘zwakkere’ mensen.

De aandacht bij de eerste aankondiging van preventiemaatregelen ter voorkoming van het coronavirus richtte zich vooral op de bescherming van ‘kwetsbare mensen’, meer specifiek ‘kwetsbare ouderen’. Het algemeen belang van de preventiemaatregelen voor iedereen in onze samenleving leek meer op de achtergrond aanwezig. Hoewel er aanvankelijk gesproken werd over het doen ‘met zijn allen, met 17 miljoen mensen’ (zie bijvoorbeeld Rijksoverheid, 2020c), was er toch ook steeds sprake van een ‘wij’ en ‘zij’. Dat verschil werd keer op keer bekrachtigd en verder ingevuld.

Hoewel er aanvankelijk gesproken werd over het doen ‘met zijn allen, was er toch ook steeds sprake van een ‘wij’ en ‘zij’.

2. Aannames in taal en beeldvorming

Ondanks dat er regelmatig over solidariteit en saamhorigheid wordt gesproken, is er dus tegelijkertijd een verdeeldheid zichtbaar. Dat is niet zo vreemd. Gebruikte taal, waaronder uitdrukkingen, woorden en illustraties, beïnvloedt onze perceptie. Gebruikte taal onthult welke onderliggende opvattingen spelen. De wisselwerking tussen taal en sociale relaties maakt onderdeel uit van het ‘discours’, het weergeven van de werkelijkheid in taal, waarin impliciet opvattingen vervat zijn. In het streven naar een inclusie-

ve samenleving speelt het discours een belangrijke rol, want zonder bewustwording en verandering van onderliggende aannames is het bereiken van verandering amper mogelijk. Het is bekend dat taal opvattingen over mensen met een beperking reflecteert en versterkt (Grue, 2011; Linton, 1998).

Hoewel de in deze crisisperiode gehanteerde indelingen van mensen (het ‘hokjesdenken’) logisch lijken en gebaseerd op feiten, spelen impliciete aannames een belangrijke rol. Anders dan ten tijde van de Spaanse griep – met vooral een hoge mortaliteit onder jongeren en daarmee indruisend tegen breed gedragen aannames – sluit het huidige coronavirus goed aan bij onderliggende opvattingen in onze maatschappij. Daarmee vormt het voor velen ongemerkt een bevestiging van aannames en vooroordelen waar mensen met een beperking, die nu samen met ‘de ouderen’ onder de ‘kwetsbare groep’ worden geschaard, zich al decennialang aan proberen te ontworstelen.

We bedoelen hiermee het ontworstelen aan het etiketteren van mensen met een beperking als de ‘ander’; een ‘andere groep’ die aan de buitenkant staat, zwakker is, en niet te vergeten ‘minder’ is dan de ‘sterke’ groep van mensen zonder beperking (zie bijvoorbeeld Barton, 2001; Kudlick, 2003). Dit soort aannames wordt vaak vanuit een biologisch of medisch verklarensmodel geponeerd, waarbij het ontbreken van een beperking als de norm en nastrevenswaardig is gesteld. Het hebben van een beperking wordt dan als iets pathologisch of afwijkends bestempeld in plaats van dat het gezien wordt als een onderdeel van de diversiteit van de mensheid. Deze aannames over mensen met een beperking zitten verweven in onze maatschappij en zijn vanuit mensen die kunnen voldoen aan de norm vaak nauwelijks zichtbaar terwijl ze wel beleid en handelen beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Oliver, 1994). Aan mensen met een beperking worden vaak ook negatieve waarden toegekend, bijvoorbeeld dat ze door hun beperking een ‘last’ zijn of niets ‘zelf’ kunnen. Deze manier van denken gaat voorbij aan de geleefde ervaringen van mensen met een beperking zelf en ontnemt hun de ruimte zelf waarde, positief of negatief, toe te kennen aan hun leven.

Impliciet komen die opvattingen bijvoorbeeld, schijnbaar ongemerkt, pijnlijk tot uiting in gebruikte woordkeuze. Zo werd op 12 april tijdens een tv-uitzending (EénVandaag, 2020) gevraagd of de daling van de bezettingsgraad van dat moment op de IC ook te maken had met het huidige ‘ontmoedigingsbeleid’, een term die voorbijgaat aan achterliggend leed. Met de term ‘ontmoedigingsbeleid’ werd het maatschappelijke debat over toegang tot IC-bedden voor kwetsbare mensen en uitleg van artsen daarin over het aangaan van gesprekken met patiënten -teneinde ze te informeren en afstemming te bereiken met oog voor individuele wensen en mogelijkheden- met één woord negatief gelabeld.

3. Ongelijkheid

In het streven naar een inclusieve samenleving en de implementatie van het VN-verdrag Handicap vormt beeldvorming dan ook een belangrijke hindernis. Het voor vol aanzien van mensen met een beperking en toegang tot mensenrechten voor iedereen blijkt in de praktijk een weg vol voetangels en klemmen. Veel mensen met een beperking voldoen niet aan het beeld dat anderen, veelal mensen zonder beperking, hebben van een ‘waardevol mensenleven’. De sociaaleconomische rol die deze groep mensen in onze maatschappij vervult wordt daardoor navenant vaak onderschat. Mensen met een beperking herkennen zich vaak niet in wat er over hen wordt gezegd en geschreven, vandaar het motto ‘niets over ons, zonder ons’. De ongelijke situatie voor mensen met een beperking is geen individueel probleem, maar een systematisch probleem: de groep mensen met een beperking, of liever de meeromvattende Engelse term *disability*, kan gezien worden als een gemarginaliseerde groep.

Historisch werd het als ‘normaal’ gezien dat mensen met een beperking geen gelijke rechten hadden en ondergeschikt waren aan mensen zonder beperking. Complicerende factor voor de emancipatiestrijd van deze groep is daarnaast dat *disability* als uitsluitend concept werd ingezet bij emancipatiestrijden van andere minderheidsgroepen (zie bijvoorbeeld Baynton, 2001; Ghai, 2017). Omdat het in onze maatschappij inmiddels algemeen geaccepteerd is dat vrouwen dezelfde rechten hebben als mannen, illustreren we dit aan de hand van de vrouwenemancipatie.

In de strijd voor gelijke (sociale en politieke) rechten voor vrouwen werd het hebben van een beperking als concept ingezet om vrouwen als minderwaardig te zien. Tegenstanders van gelijkheid wezen er bijvoorbeeld op dat vrouwen op fysiek, intellectueel en psychologisch gebied fouten, afwijkingen en tekorten vertoonden ten opzichte van de mannelijke norm. Bij het ontkennen van stemrecht sneed dat mes zelfs aan twee kanten: hun beperkingen zouden maken dat vrouwen niet (verantwoord) konden stemmen en vanwege hun zwakheid zouden ze door politieke participatie ook (psychische en lichamelijke) aandoeningen oplopen (Baynton, 2001). Bij de strijd voor gelijke behandeling en rechten werd vanuit de kant van de vrouwen, de minderheidsgroep, over het algemeen de nadruk gelegd op het feit dat die etiketten niet op hen van toepassing waren. Ze hadden geen beperkingen en dus zouden ze wel gelijke rechten moeten hebben. Hiermee werden de opvattingen over het minder zijn en geen toegang hebben tot rechten op basis van al dan niet aanwezige (fysieke, mentale, intellectuele of zintuiglijke) beperkingen niet uitgedaagd en zelfs geaccepteerd (Baynton, 2001).

Het voor vol aanzien van mensen met een beperking en toegang tot mensenrechten voor iedereen blijkt in de praktijk een weg vol voetangels en klemmen.

4. Discours in Nederland

Hoewel de maatregelen om corona te proberen bezweren iedereen raakten, begon steeds meer te leven dat het virus zelf niet iedereen evenveel kwaad deed. Het waren ‘de zwakken’ die het hardst werden getroffen als ze besmet werden: ouderen, mensen met bepaalde aandoeningen en mensen met overgewicht bijvoorbeeld. Waren al die maatregelen voor iedereen dan wel noodzakelijk? Tijdens de persconferentie van 13 maart 2020 sprak de minister-president de mensen die zich onvoldoende aan de coronaregels hielden aan. Hierbij gaf hij aan dat zij zich mogelijk minder zorgen maakten. Zij werden aangesproken op hun ‘verantwoordelijkheid’ - niet door te wijzen op gezamenlijk of eigen belang – met de woorden “denk dan ook eens aan andere meer kwetsbare mensen, die zich wel en terecht zorgen maken, omdat ze misschien minder sterk zijn, omdat ze misschien min-

der jong zijn dan jijzelf” (Rijksoverheid, 2020c). Deze boodschap werd ook tijdens latere persconferenties gegeven. Zo werd op 6 mei 2020 door de minister van Volksgezondheid gesproken over “bescherming van onze kwetsbare mensen” (Rijksoverheid, 2020b), waaronder ouderen, mensen met een beperking en chronisch zieken werden geschaard. De boodschap leek duidelijk: ‘we’ deden het dus vooral voor ‘hen’.

Gaandeweg werden, naast alle saamhorigheid die zichtbaar optrad, reeds bestaande scherpe kanten in onze samenleving steeds duidelijker zichtbaar. De grote groep leek steeds meer gescheiden te worden van de minderheidsgroep. Er ontstond niet alleen wrijving aan de kant van de ‘sterken’, ook de mensen die bij de andere groep waren ingedeeld protesteerden. Bij het invoeren van de maatregelen is te weinig oog geweest voor het perspectief en de situatie van de groep ‘te beschermen mensen’ zelf.

5. De coronacrisis langs de emancipatielat

Uit het taalgebruik is op te maken dat er bij het kijken naar en omgaan met de coronacrisis, onderliggende aannames over mensen met een beperking een rol spelen. Er is vermenging opgetreden tussen eigenschappen van het virus - risicofactoren voor slechtere gezondheidsuitkomsten bij een coronabesmetting – en eigenschappen van (groepen) mensen.

De groep mensen met een beperking werd gedurende de eerste maanden van de coronacrisis verder gestigmatiseerd, bekritiseerd en op basis van hun beperking anders behandeld. We willen dit verder inzichtelijk maken aan de hand van de volgende punten, de zogenaamde emancipatielat¹:

1. Gezond verstand: het hebben van een beperking is een gegronde reden voor ongelijke rechten
2. Toekenning van waarde aan de levens van mensen met een beperking.
3. Disability als concept voor uitsluiting en ‘disability hierarchy’

5.1 Gezond verstand

Al vroeg werd vanuit de overheid benoemd dat in Nederland een ‘intelligente lockdown’ gehanteerd werd. Een volledige lockdown was niet nodig zo lang ‘we’ ons gezonde verstand gebruikten. Dat gezonde verstand is een gevleugelde term gebleken – mensen kunnen en mogen nog van alles met dank aan de in-

zet daarvan. Ook het neerleggen van de verantwoordelijkheid bij mensen zelf werd regelmatig genoemd vanuit de overheid.

Mensen die in instellingen woonden of daarbuiten gebruik maakten van zorg hadden echter zelf weinig tot geen inspraak in hun doen en laten. Er werd letterlijk gezegd dat de deuren voor bezoek (door de overheid) werden gesloten. De maatregelen hadden tot gevolg dat dagbestedingen op veel plekken dicht gingen en bezoek werd geweerd. Vanuit het doel hen te beschermen moesten velen hun dagen geïsoleerd doorbrengen. Het werd duidelijk dat er bij deze groep mensen en hun naasten geen ruimte was voor eigen verantwoordelijkheid: zij mochten geen beroep doen op die ‘gezond verstand’ regel. Voor hun eigen bestwil werd in een aantal gevallen mensen op hun kamers gehouden en het instellingsterrein mocht niet worden verlaten. Deze aanpak bevestigde tegelijkertijd de stereotypering dat mensen met een beperking (en hun naasten) niet voor zichzelf kunnen beslissen (of nadenken) en dat ze ‘object van zorg’ zijn.

Toen op 3 juni 2020 tijdens de persconferentie verdere versoepelingen van de corona-maatregelen werden aangekondigd werd het contrast tussen de vrijheden en zeggenschap van de grote groep ‘sterken’ en de minderheidsgroep van de ‘zwakkeren’ extra duidelijk. Premier Rutte zei: *“Maar de hoofdvraag die vandaag op tafel lag, was: ‘Wat te doen met de vakanties?’ Een vraag die veel mensen bezighoudt deze dagen. Want de zomerperiode is in aantocht en we willen erop uit”* (Rijksoverheid, 2020a). Het was blijkbaar heel logisch. Op dat moment werd er in veel verpleeghuizen en zorginstellingen nog steeds gepleit voor bezoekrecht en voor buiten een ommetje mogen maken. Over deze groep werd in de persconferentie met geen woord gerept. Hiermee werd wederom bevestigd dat zij geen onderdeel van de ‘we’ zijn en dat voor hen andere regels en rechten gelden waarbij het gezond verstand en de verantwoordelijkheid niet aan hen werd toegekend.

5.2 Toekenning van waarde

De waarde van levens van de als ‘kwetsbare groep’ bestempelde mensen werd openlijk bediscussieerd in het maatschappelijk debat. Iets wat veel mensen met een beperking overigens gewend zijn vanuit de stereotypering dat ze weinig ‘productief’ zouden zijn en vooral duur voor de maatschappij.

De economische kosten begonnen op te lopen, er werden tegengestelde belangen ervaren en publiekelijk begonnen mensen zich te buigen over het nut van de restrictieve maatregelen. Het kon toch niet zo zijn dat door zoets als een virus er maatregelen werden getroffen die zoveel impact hadden op iedereen? Het was immers duidelijk dat het virus op individueel niveau relatief het gevaarlijkst was voor ouderen en mensen met onderliggend lijden (taalkundig ook een bijzondere term). De kranten legden meer dan eens uit dat het zeer uitzonderlijk was als jongeren of mensen zonder ‘onderliggend lijden’ op de IC terecht kwamen of overleden aan het virus en gerapporteerde sterftcijfers gingen gepaard met percentages ‘onderliggend lijden’.

Economisch werd het gezien als een onhoudbare situatie en in april verhardde daarmee het publieke debat nog verder. De uitspraak van journalist en televisiepresentator Jort Kelder dat ‘we’ statistisch gezien “80-plussers die te dik zijn en gerookt hebben aan het redden” zijn werd in veel media besproken (zie bijvoorbeeld vanEennaam, 2020). Columnist en schrijver Marianne Zwagerman pleitte er twee weken later voor om ‘de emotie’ uit het coronadebat te halen en ons te richten op de feiten wat ze kracht bijzette met de uitspraak: “*Het dorre hout wordt gekapt, misschien een paar maanden eerder dan zonder virus. Moet iedereen die nog in de bloei van zijn leven zit daar alles voor opofferen?*” (Zwagerman, 2020). En hoewel bijvoorbeeld Kelder ook aangaf dat die 20% bestaande uit “*oude mensen, mensen met suikerziekte en andere geïdentificeerde groepen*” met “*alle kracht beschermd*” moesten worden (Kelder, 2020) bleef overeind staan dat die groep los te zien was van (het functioneren van) de rest van de Nederlandse samenleving.

Hiermee werden ook onderliggende vragen over wat die levens van ouderen en mensen met een beperking eigenlijk waard zijn hardop uitgesproken. Met de scheiding tussen de volksgezondheid en economie werd schijnbaar voorbijgegaan aan het feit dat ook mensen uit die ‘kwetsbare groep’ onderdeel uitmaken van de economie en dat volksgezondheid iets van iedereen, het hele volk, is. De politiek mengde zich in het debat. De Minister van Volksgezondheid sprak in dat verband uit: “*Je snapt dan niet de ernst van dit virus, de overbelasting van de zorg en het beschermen van kwetsbare mensen*” en verwees naar hoe het virus had ‘huisgehouden’ in de verpleeghuizen (Hart van Nederland, 2020). De premier noemde het zo schei-

den van de volksgezondheid en economie een schijn-tegenstelling en niet realistisch - de economie en gezondheid zouden “*twee kanten van dezelfde medaille*” zijn (Boersema, 2020).

In de media werd de haalbaarheid van dit soort afwegingen en berekeningen en de eventuele morele implicaties van het apart zetten van de minderheidsgroep voor de gehele maatschappij soms aan de orde gesteld (Rusman & Kooiman, 2020; VanGrieken, 2020). Dat stond regelmatig wel in het kader van wat het loslaten van de maatregelen dan zou betekenen voor die anderen – overwegend ‘de jongeren’. Zo berekende Keulemans (2020) in de Volkskrant bijvoorbeeld dat het in april opengooien van de lockdown ten gunste van de economie naast de gevolgen voor ouderen ook gezondheid en overlijdensrisico’s met zich meebracht voor jongere mensen.

Over het geheel genomen bleef de nadruk liggen op bescherming van de ‘kwetsbaren’ die samen een minderheidsgroep vormden. Daarbij werd voorbijgegaan aan het feit dat mensen die niet geclassificeerd worden als vitaal, bijvoorbeeld door chronische aandoeningen, daadwerkelijk onderdeel uitmaken van en bijdragen aan de economie. Dit soort onderliggende aannames werd, zelfs wanneer bevochten werd dat ‘ze’ het beschermen waard waren, vaak niet actief uitgedaagd.

Bij mensen die in instellingen woonden en hun naasten was geen ruimte voor eigen verantwoordelijkheid: zij mochten geen beroep doen op die ‘gezond verstand’ regel.

5.3 Disability als uitsluitend concept

Gedurende de discussie over toekenning van monetaire en maatschappelijke waarde aan levens van ‘de kwetsbaren’, bleef overeind staan dat de overleving en rechten van die kwetsbaren afhankelijk waren van ‘bescherming’ (en toekenning) door de grote groep ‘sterken’. Binnen het publieke domein leken de ‘kwetsbare ouderen’ het gezicht te worden van ‘de kwetsbaren’: die ouderen hadden immers in de meeste gevallen ook dat ‘onderliggende lijden’, een kortere levensverwachting en woonden (vaak) in instellingen. De overkoepelende term ‘mensen met een beperking’ werd niet gebruikt, terwijl hiermee ook mensen met een chronische ziekte worden aangeduid.

Toch berichtten de media ook over de gevolgen van het coronavirus en bijbehorende maatregelen voor mensen met een beperking. Het werd bijvoorbeeld duidelijk dat juist zij verhinderd werden om hun boodschappen te doen door de in alle haast gemaakte aanpassingen in winkels. Denk hierbij aan niet duidelijk gemarkeerde spatschermen, de verplichting van gebruik van een boodschappenkar of het niet meer mogen betalen met contant geld. De media berichtten ook over de gehandicaptenzorg en hoe zij disproportioneel geraakt werden en werd ‘vergeten’ (zie bijvoorbeeld NOS Nieuws 22-4-2020).

Met het inzicht dat indeling in die overkoepelende groep ‘kwetsbaren’ gepaard ging met vergetelheid en ontzegging van bijvoorbeeld de eigen regie voelde een grote groep die zich tot dan toe identificeerde of werd geschaard onder de groep ‘ouderen’ zich aan de kant gezet. Hier wordt de parallel duidelijk met de emancipatiestrijd van vrouwen: niet de aanname dat rechten verbonden zijn aan ‘dingen kunnen’, aan ‘gezondheid’ en voldoen aan de ‘norm’ en dat het hebben van een beperking geen ongelijke behandeling rechtvaardigt werd bevochten - maar er werd toegewerkt naar gelijke rechten voor ouderen en daardoor een versmalling van de groep mensen die onder die term ‘kwetsbaren’ viel.

Voor het benadrukken van de gelijke rechten voor ouderen die in het geding leken te komen door de coronacrisis werd een manifest opgesteld met de titel: *“Geen wederopbouw zonder de mensen die dit land hebben opgebouwd!”*. En hoewel het manifest pleit voor bijvoorbeeld niemand ‘afschrijven’ en niemand ‘achterlaten’ wordt vooral geëxpliciteerd dat er geen onderscheid op basis van leeftijd zou mogen plaatsvinden. Impliciet blijft daarmee het feit dat er ook op grond van beperking geen onderscheid zou mogen worden gemaakt geaccepteerd. In reactie op het eerder beschreven publieke debat staat bijvoorbeeld geschreven: *“Nog even en onze ouderen zijn het blok aan het been van de rest van de samenleving. Voor ons is dat een huiveringwekkende en onaanvaardbare gedachte”* (kbo-pcob, omroep MAX, & ChristenUnie, 2020). Dat stigma van ‘blok aan het been’ is een voor mensen met een beperking herkenbaar stereotype.

Tegelijkertijd werd de groep ‘kwetsbaren’ nauwer gedefinieerd. Zo werd in PLUSOnline de directeur van het nationaal ouderenfonds geciteerd: *“Premier Rutte, koning Willem Alexander, te vaak gebruiken zij*

en anderen het woord ‘zwak’ als synoniem voor ouderen. Daarmee serveren zij een groot deel van onze samenleving direct af’ (deWilde, 2020). Verder werd beschreven dat kwetsbaarheid een stigma zou worden en dat de samenstelling van de groep ouderen enorm gevarieerd zou zijn: “werkenden, mantelzorgers, vrijwilligers, gepensioneerden en een relatief kleine groep zorgafhankelijken. De meerderheid is zelfstandig, verkeert in goede gezondheid en voelt zich vitaal” (DeWilde, 2020).

6. ‘Disability hierarchy’

Die term vitale ouderen is inmiddels redelijk ingeburgerd en wordt gebruikt om uit te drukken dat het echt niet gaat om de ‘zwakkere’ medemens en alles wat daarbij hoort. Bijvoorbeeld bij het bediscussiëren van de eerder genoemde code zwart en toegang tot behandeling op de IC. De risico’s voor het coronavirus pasten blijkbaar zo goed in ons denken over de kwaliteit van leven en levensverwachting van ouderen en mensen met een beperking, dat uitgelegd moest worden dat vitale ouderen tot een andere groep behoorden. Dat de discriminatie die de vitale ouderen ervaren net zo onterecht is als discriminatie van de niet-vitale ouderen blijft grotendeels onbesproken.

Zo wordt duidelijk hoe ook in deze tijd het concept van disability wordt ingezet om ongelijkheid voor mensen met een beperking te rationaliseren én om gelijke rechten voor een andere minderheidsgroep te verkrijgen. Onderliggende aannames worden hiermee in stand gehouden en versterkt..

Voor het verkrijgen van sociale en politieke gelijkheid wordt het van belang gezien dat mensen met een ‘disability’, met alle onderlinge diversiteit, zichzelf tot dezelfde groep rekenen op basis van bijvoorbeeld de sociale ongelijkheid. Aan de hand van fysieke aspecten worden er echter regelmatig subgroepen aangebracht, bijvoorbeeld op basis van diagnose. Hiermee scharen mensen met een beperking zichzelf regelmatig onder een bepaalde ‘beperking-groep’ (bijvoorbeeld visuele of verstandelijke beperking) zonder dat zij zichzelf als onderdeel zien van de overkoepelende groep ‘mensen met een disability’ (Grue, 2016). Bij het zichzelf zien als disabled spelen ook factoren als (zelf)stigma en het willen of kunnen voldoen aan verwachtingen van ‘normaal’ een rol (Deal, 2003; Grue, 2016; Waltz & Schippers, 2020). Hiermee ontstaat een ‘disability hierarchy’, een sociaal construct waarbij bepaalde

vormen van beperkingen meer geaccepteerd zijn dan andere (Deal, 2003; Waltz & Schippers, 2020), waarbij bijvoorbeeld verstandelijke beperkingen lager op de ladder staan dan fysieke beperkingen (Deal, 2003). Ook dit is terug te zien in de door het discours omhulde processen, met name in de verdere onderverdelingen binnen de groep bestempeld als kwetsbare ouderen. Op deze manier wordt meegegaan in de nieuw ontstane indeling waarbij het recht op invulling van de eigen regie en autonomie daaraan wordt verbonden en een deel van de groep mensen met een beperking steeds verder gestigmatiseerd wordt.

7. Lessen voor de nabije toekomst

De eerste paniek na de uitbraak van de pandemie lijkt in Nederland voorbij. Hoewel het (overheids)beleid nog niet officieel is geëvalueerd, worden er in de media en het maatschappelijk debat wel steeds nadrukkelijker vragen gesteld bij de gang van zaken omtrent met name de 'kwetsbare' ouderen en mensen met een beperking. Op basis van het discours is echter niet af te leiden dat er bij een eventuele tweede golf fundamenteel anders gehandeld zal worden.

Om daar zorg voor te dragen is het belangrijk om het verschil in risico's die corona met zich meebrengt niet te bezien als een bevestiging van bepaalde stereotypingen. Het is een virus. Als het coronavirus, net als de Spaanse griep, vooral jonge mensen zou treffen, zou er dan ook in persconferenties gesproken worden over het moeten beschermen van zwakkere mensen? Zou dan ook bij discussies over het herstarten van de economie voorbij worden gegaan aan de economische waarde van de groep die het hardst getroffen wordt door het virus? Zou dan ook zo gemakkelijk geaccepteerd worden dat we met name de rechten van die groep zouden inperken vanwege die noodzakelijkheid?

Bij het bevechten van gelijke rechten is het belangrijk dat ook actief aandacht wordt besteed aan die onderliggende aannames. Bijvoorbeeld de aanname dat rechten verbonden zijn aan gezondheid, aan kunnen voldoen aan een veronderstelde norm en aan het ontbreken van beperkingen. Datzelfde is van belang bij het opstellen van beleid ter bescherming van mensen: stem af op hun wensen en dagelijks leven. Het pleidooi in het manifest van ouderen dat het altijd een gesprek mét ouderen moet zijn, geldt voor iedereen

Als het coronavirus, net als de Spaanse griep, vooral jonge mensen zou treffen, zou er dan ook in persconferenties gesproken worden over het moeten beschermen van zwakkere mensen?

in onze samenleving en 'over' wie gesproken en besloten wordt. Bedenk wie de 'we' zijn en betrek hen erbij, representatie van mensen met een beperking in politiek maar ook beleid op instellingsniveau is hierbij van belang.

Kortom: laten we bij het doordenken, evalueren van en discussiëren over de coronacrisis, de intelligente open-up, de aanpak van een eventuele tweede golf, 'het nieuwe normaal' en het herstarten van de economie inclusief denken en praten. Op die manier is 'de zorg' meer dan alleen medisch en wordt ruimte geboden aan iedereen die niet in huidige hokjes past. Bewustwording van onderliggende opvattingen is daarbij essentieel. NTZ

Auteurs

Nienke Spaan, docent Sociaal werk bij Hogeschool Leiden, klinisch epidemioloog en leeft met een beperking.

Alice Schippers, directeur van Stichting Disability Studies in Nederland, senior onderzoeker leerstoel Disability Studies aan Amsterdam UMC en moeder van drie kinderen, waarvan twee 'met een label'.

Correspondentie: Nienke Spaan, Spaan.n@hsleiden.nl, Hogeschool Leiden faculteit Sociaal Werk & Toegepaste Psychologie, D1.022, Postbus 382, 2300 AJ Leiden

Noot

- 1 We gebruiken de term 'emancipatielat' naar analogie van de "Feministische Meetlat". Cisca Dresselhuys publiceerde als hoofdredacteur van Opzij een serie hierover. Hierin werden in eerste instantie een aantal manlijke kopstukken uit politiek, wetenschap en cultuur en later andere mannen geïnterviewd en geciteerd aan de hand van die meetlat.

Referenties

- 50pluspartij. (2020, April 1). Ouderen bang - 50PLUS eist duidelijkheid over IC's. Retrieved July 29, 2020, from <https://50pluspartij.nl/actueel/3906-corona-intensive-care-opname-debat-1-april-2020>
- Barton, E. (2001). Discourses of Disability in the Digest. *Jac*, 21(3), 555–581.
- Baynton, D. (2001). Disability and the Justification of Inequality in American History. In *The New Disability History: American perspectives* (pp. 33–57). <https://doi.org/10.4324/9781315680668>
- Boersema, W. (2020, April 8). Rutte: Terug naar normaal is zaak van heel lange adem | Trouw. *Trouw*. Retrieved from <https://www.trouw.nl/nieuws/rutte-terug-naar-normaal-is-zaak-van-heel-lange-adem-b1897179/>
- Deal, M. (2003, December). Disabled People's Attitudes toward Other Impairment Groups: A hierarchy of impairments. *Disability and Society*. Taylor & Francis Ltd. <https://doi.org/10.1080/0968759032000127317>
- DeWilde, D. (2020, May 12). "Ouderendiscriminatie neemt fors toe door corona" | PlusOnline. Retrieved July 24, 2020, from <https://www.plusonline.nl/mensen-meningen/ouderendiscriminatie-neemt-fors-toe-door-corona>
- Eshuis, Ka. (2020, April 22). 150 doden door corona in gehandicaptenzorg: "Deze groep wordt vergeten" | NOS. Retrieved July 24, 2020, from <https://nos.nl/artikel/2331378-150-doden-door-corona-in-gehandicaptenzorg-deze-groep-wordt-vergeten.html>
- Ghai, A. (2017). *Discourses of Ableism and Disablism UNIT 1 DISCOURSES OF ABLEISM AND DISABLISM Structure*. IGNOU. Retrieved from <http://egyankosh.ac.in/handle/123456789/40700>
- Grue, J. (2011). Discourse analysis and disability: Some topics and issues. *Discourse and Society*, 22(5), 532–546. <https://doi.org/10.1177/0957926511405572>
- Grue, J. (2016). The social meaning of disability: a reflection on categorisation, stigma and identity. *Sociology of Health & Illness*, 38(6), 957–964. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.12417>
- HartvanNederland. (2020, April 18). Minister De Jonge haalt uit naar opiniemakers als Marianne Zwagerman: "Snappen de ernst van het virus niet." Retrieved from <https://www.hartvannederland.nl/nieuws/2020/minister-de-jonge-haalt-uit-naar-marianne-zwagerman-snapt-de-ernst-van-het-virus-niet/>
- kbo-pcob, omroep MAX, & ChristenUnie. (2020, May 7). Manifest: Geen wederopbouw zonder de mensen die dit land hebben opgebouwd! Retrieved from <https://www.christenunie.nl/1/library/download/urn:uuid:9225c30b-9677-4282-9bd7-95c99ba60f70/manifest.pdf>
- Kelder, J. (2020, April 2). Jort Kelder: "We zijn 80-plussers die te dik zijn en gerookt hebben aan het redden" | Omrop Fryslân. Retrieved July 24, 2020, from <https://www.omropfryslan.nl/nieuws/950874-jort-kelder-we-zijn-80-plussers-die-te-dik-zijn-en-gerookt-hebben-aan-het-redden>
- Kudlick, C. J. (2003). Disability History: Why We Need Another "Other." *The American Historical Review*, 108(3), 763–793. <https://doi.org/10.1086/529597>
- Linton, S. (1998). *Claiming Disability. Knowledge and Identity*. New York / London: New York University Press.
- Maarten Keulemans. (2020, April 5). Ouderen isoleren zodat de economie kan draaien? Dat levert mogelijk tienduizenden slachtoffers op | De Volkskrant. *De Volkskrant*. Retrieved from https://www.volkskrant.nl/wetenschap/ouderen-isoleren-zodat-de-economie-kan-draaien-at-levert-mogelijk-tienduizenden-slachtoffers-op-bc-3501c6/?utm_campaign=shared_earned&utm_medium=social&utm_source=email
- Oliver, M. (1994). Politics and language: Understanding the disability discourse. ... in *the MA in Disability Studies Programme: Dept. of ..., 1994*. Retrieved from <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Politics+and+Language:+Understanding+the+Disability+Discourse#0>
- Rijksoverheid. (2020a). Persconferentie minister president Rutte en minister de Jonge na afloop crisisberaad kabinet 3 juni 2020. Retrieved from <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2020/06/03/letterlijke-tekst-persconferentie-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-na-afloop-van-crisisberaad-kabinet>
- Rijksoverheid. (2020b). Persconferentie minister president Rutte en minister de Jonge na afloop van crisisberaad kabinet 6 mei 2020. Retrieved from <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2020/05/06/letterlijke-tekst-persconferentie-minister-president-rutte-en-minister-de-jonge-na-afloop-van-crisisberaad-kabinet>
- Rijksoverheid. (2020c). Persconferentie na ministerraad 13 maart 2020. Retrieved from <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/mediateksten/2020/03/13/letterlijke-tekst-persconferentie-na-ministerraad-13-maart-2020>
- Rusman, F., & Kooiman, J. (2020, April 10). Lockdown ook economisch verdedigbaar – voorlopig - NRC. *NRC*. Retrieved from <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/04/10/lockdown-ook-economisch-verdedigbaar-voorlopig-a3996561>
- Schippers, A. (2020). The Netherlands: an 'intelligent lockdown' | iHuman. Retrieved July 29, 2020, from <http://ihuman.group.shef.ac.uk/the-netherlands/>
- vanEenennaam, A. (2020, April 3). Jort Kelder: Is massale bedrijfssterfte officieel overheidsbeleid? Ik dacht het niet | Show | AD.nl. *Algemeen Dagblad*. Retrieved from <https://www.ad.nl/show/jort-kelder-is-massale-bedrijfssterfte-officieel-overheidsbeleid-ik-dacht-het-niet-a75297e2/>
- VanGrieken, R. (2020, April 24). Uitspraken over "dor hout" van Marianne Zwagerman zijn lariekoek en onverantwoord - NPO Radio 1. Retrieved July 24, 2020, from <https://www.nporadio1.nl/opinie-commentaar/23303-uitspraken-over-dor-hout-van-marianne-zwagerman-zijn-lariekoek-en-onverantwoord>
- Waltz, M., & Schippers, A. (2020). Politically disabled: barriers and facilitating factors affecting people with disabilities in political life within the European Union. *Disability & Society*, 1–24. <https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1751075>
- Zwagerman, M. (2020, April 16). Marianne Zwagerman on Twitter: "De emotie moet echt uit het #coronadebat. Het dorre hout wordt gekapt, misschien een paar maanden eerder dan zonder virus. Moet iedereen die nog in de bloei van zijn leven zit daar alles voor opofferen? [Tweet] <https://twitter.com/mariannezw/status/1250740119159660544>